

การบรรยายพิเศษ เรื่อง แนวคิดใหม่ของการวิจัยสถาบัน

ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน

เมื่อพูดถึงหัวข้อนี้ รู้สึกว่าเป็นเหมือนกรรมเก่าที่ตามตัวมาเป็นระยะไม่น้อยกว่า 20 ปี จำได้ว่าเมื่อกลับจากต่างประเทศใหม่ๆ ประมาณปี พ.ศ. 2510 ตอนนั้นได้มีความเคลื่อนไหวในหมู่มหาวิทยาลัยที่สำคัญๆ 2 เรื่อง คือ ความเคลื่อนไหวที่ต้องการให้มหาวิทยาลัยเป็นอิสระ เกิดแนวคิดมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล และความเคลื่อนไหวในเรื่องการวางแผนพัฒนามหาวิทยาลัย เพราะในชวงนั้น ประเทศไทยเริ่มมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการอุดมศึกษาก็ได้รับการบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้ชาวมหาวิทยาลัยต้องหันมาใส่ใจกับการวางแผนพัฒนามหาวิทยาลัย/สถาบันเพิ่มขึ้นเป็นพิเศษ ได้มีการนำเอาเรื่องของการวิจัยสถาบันหรือที่เรียกว่า Institutional Research เข้าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะสร้างฐานข้อมูลเพื่อจะใช้สำหรับการวางแผน ในช่วงนั้นมีโอกาสดี เพราะเมื่อเรียนที่ Minnesota ได้เรียนเรื่องวิจัยสถาบัน และเมื่อกลับมาที่จิตใจจะได้ใช้ประโยชน์ของวิชาที่เรียน ซึ่งขณะที่เรียนก็ยังไม่ทราบว่าจะเอามาทำอะไรเพราะตอนที่ไปเรียน เรื่องการวางแผนยังไม่ได้พูดกันมากในวงการอุดมศึกษาไทย ประกอบกับที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่สำเร็จการศึกษาและรับราชการได้มีการตื่นตัวมาก

บทความนี้ถอดความมาจากการบรรยายพิเศษของ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ณ โรงแรมริเจนท์ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2536

เป็นพิเศษในเรื่องที่จะพัฒนางานวิจัยสถาบันขึ้นใช้ประโยชน์ ทำให้มีส่วนเข้าไปทำหน้าที่ในหน่วยวิจัยสถาบันของฝ่ายวางแผนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้ร่วมงานกับหลายๆคน เช่น ศ.ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ซึ่งเป็นวิทยากรท่านหนึ่งในวันนี้ ก็ลองผัดลองถูกกันดูว่าทำอะไรได้บ้างในเรื่องของวิจัยสถาบัน

ในระยะนั้นการวิจัยสถาบันได้คำนึงถึง Internal Efficiency เป็นหลัก คือทำอย่างไร จึงจะทำให้ประสิทธิภาพการดำเนินงานทุกด้านของมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น เมื่อนึกถึง Internal Efficiency ก็คงนึกถึง Process และ Product คือนึกถึงกระบวนการในการจัดการศึกษา ผลผลิตที่สถาบันผลิต ว่ามีประสิทธิภาพและคุณภาพเพียงใด เรื่องใดที่จำเป็นต้องวิจัย ซึ่งจะพูดว่าวิจัยตัวเองก็ได้ ซึ่งมีลักษณะเป็น Action Research หรือบางแห่งเรียกว่า Administrative Research ซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อนำผลมาพัฒนาสถาบันของตนเอง มาประกอบการตัดสินใจสำคัญ ๆ ของตนเอง มาปรับปรุงการดำเนินงานของตนเอง จึงเรียกว่า **วิจัยสถาบัน** คือไม่วิจัยเรื่องของคนอื่น แต่วิจัยเรื่องของตัวเองหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันของตนเอง เมื่อเป็น Internal Efficiency ก็มักจะวิจัยกันว่าผลิตภาพของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างไร ดูเรื่องความสูญเปล่ารับเข้ามาแล้วสามารถจบได้ที่ % ใช้เวลาศึกษานานสักเท่าไร เพื่อจะดูว่าในกระบวนการของการผลิตบัณฑิต มีประสิทธิภาพแค่ไหน อันนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่จะทำกัน เช่น รับเข้ามา 100 คน ตกครึ่งหนึ่งทันทีจบเพียง 30% ก็หมายความว่าประสิทธิภาพไม่ดี ก็จะหาสาเหตุว่าทำอย่างไรจึงจะดี เป็นต้น หรือสนใจในเรื่องของผลผลิตดูว่าบัณฑิตจบออกไปมีคุณภาพเป็นอย่างไร ทบวงมหาวิทยาลัยได้ทำต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ เพื่อดูภาวะการทำงานของบัณฑิต บัณฑิตใช้ความรู้แค่ไหน คนที่ใช้บัณฑิตมีความพึงพอใจหรือไม่ ซึ่งเป็น Market Survey ชนิดหนึ่ง แต่ทำโดยมีจุดมุ่งหมายที่ตัวผลผลิตมากกว่าคนอื่น เริ่มจะไปถามคนอื่นที่มีใช้ตัวผลผลิตอยู่บ้าง แต่ค่อนข้างจำกัด แล้วมาวิจัยเรื่องปัจจัยที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพ เช่น วิเคราะห์ค่าใช้จ่าย เพื่อดูค่าใช้จ่ายรายหัวเป็นอย่างไร การใช้จ่ายเงินไม่ว่าจากเงินงบประมาณแผ่นดินหรือเงินรายได้ของมหาวิทยาลัย ว่าอยู่ในสภาพอย่างไร ดูเรื่องการใช้อาคารสถานที่ เพื่อดูว่ามีประสิทธิภาพแค่ไหน คุ่มหรือไม่ สภาพการใช้เป็นอย่างไร ดูเรื่องตัวอาจารย์ว่ามีภาระงานเป็นอย่างไรซึ่งบางทีผลการวิจัยพบว่าอาจารย์ทำงานสัปดาห์ละ 80-90 ชั่วโมง ไม่ทราบเป็นไปได้อย่างไร ถ้าย้อนดูในสิ่งที่ทำ พบว่า ส่วนมากเป็น Internal Efficiency คือ ดูว่าประสิทธิภาพของระบบเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แต่ส่วนมากดูอยู่ในแวดวงเช่นนี้ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพื่อที่จะหามาตรการหาทางปรับปรุง

ที่ใช้คำว่ากรรมเก่า ก็เนื่องจากปี 2517 ทบวงมหาวิทยาลัยสนใจเรื่องวิจัยสถาบัน และต้องการนักวิชาการมาเป็นแม่ข่ายที่ทบวงมหาวิทยาลัย เพื่อขยายผลไปสู่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ซึ่งตอนนั้นมีมหาวิทยาลัยไม่กี่แห่งที่สนใจ ก็เลยได้รับเชิญให้ทำหน้าที่รองปลัดทบวงมหาวิทยาลัยเพื่อปรับปรุงเรื่องแผน และบุกเบิกงานวิจัยสถาบัน เริ่มแรกก็ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อหาคนมาช่วยวางระบบและเมื่อวางระบบเสร็จแล้วก็จะได้ขยายผลไปสู่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็มีทั้งส่วนที่ทบวงมหาวิทยาลัยทำเป็นโครงการประจำ และทำร่วมกับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมไปถึงระบบของการวางฐานข้อมูลที่เรียกกันเดี๋ยวนี้นี้ว่า MIS ขึ้นมาด้วย เป็น 2 ส่วน ส่วนที่เป็นคลังข้อมูล และส่วนที่เป็นวิจัยสถาบันที่ต้องทำเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นกรรมเก่าแล้วให้มาพูดเรื่องแนวคิดใหม่สำหรับคนเก่า ๆ ที่จับเรื่องนี้มาจนเป็นของเก่าไปแล้ว ก็ไม่มีอะไรใหม่

มาได้ความคิดใหม่เกิดขึ้นอีกทีในสมัยที่ ดร.สุบิน ปิ่นขยัน เป็นรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย และดำริที่จะทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว โดยตอนนั้นมองกันว่าโลกเปลี่ยนแปลงเร็ว การอุดมศึกษาจะต้องมองไปข้างหน้าในระยะที่ยาวกว่าเดิม ซึ่งแต่เดิมถูกบังคับให้ทำแผนทุกช่วง 5 ปี เมื่อต้องทำแผนระยะยาว ก็เกิดคำถามว่ายาวเท่าไร คำตอบคือ ยาวเท่าไรก็ได้ที่มีใช้ 5 ปี ก็เลยลอง 15 ปี จริง ๆ แล้ว 10 ปี ก็ใช้ได้ แต่ 5 ปีสั้นไป เพราะ ถ้า 5 ปี Input ของแผนหนึ่งก็เป็น Output ของอีกแผนหนึ่ง เช่น กรณี แพทย์ รับเข้าปีแรกของแผน 7 จะไปจบต้นแผน 8 เพราะฉะนั้นให้ทำแผนเดียวกันก็ทำไม่ได้ จะไปมองสั้นอย่างนั้นได้อย่างไร เมื่อระยะเวลาที่ใช้ Input และ Output ยาว อย่างน้อยก็ต้อง 4 ปี แต่ก็มีหลักสูตร 5 ปี 6 ปี เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ลองเลือก 15 ปี เมื่อเลือกแล้วเกิดคำถามว่าการทำแผนช่วงเวลายาว ๆ ถ้าไม่มีข้อมูลที่สมบูรณ์เพียงพอ มีโอกาสจะพลาดมาก แม้แต่หมอดูถ้าดูยาว ๆ ก็ดูได้กว้าง ๆ และผิดไม่เป็นไร เพราะกว่าจะกลับไปดูใหม่ของเก่าก็ลืมไปแล้ว แต่วางแผนอุดมศึกษามีลายลักษณ์อักษร ถ้าผิดพลาด ก็จะเป็นเรื่องเสียหายได้

ในที่สุดก็เหลียวไปดูว่างานวิจัยสถาบัน งานฐานข้อมูล หรือเรียกย่อ ๆ ว่า MIS ที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลประจำปกติเข้าคลัง กับที่ทำวิจัยสถาบันเป็นเรื่อง ๆ อย่างต่อเนื่องไม่ว่าเรื่อง Internal Efficiency หรือ External Efficiency ก็ตาม อยู่ในสภาพอย่างไร ก็พบว่าใช้ไม่ได้ ไม่สมบูรณ์ ไม่เพียงพอ ไม่ครอบคลุม ไม่ทันสมัย ไม่ Real time เมื่อเป็นเช่นนี้ บทเรียนที่ได้เมื่อทำแผน 15 ปี คือ ต้องทำวิจัยอีก 23 เรื่อง และใช้เงินอีก 8 ล้านบาทเศษ ต้อง Commission สถาบันวิจัยและตัวบุคคลที่สามารถจะช่วยให้ ใช้คนเกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 500 คน ใช้เวลาเกือบ 2 ปี เพื่อจะให้ได้ฐานข้อมูลว่า ถ้าเราจะวางแผนพัฒนาอุดมศึกษาระยะยาวไปสู่อนาคต 15 ปี เราต้องมีข้อมูลที่รวบรวมไว้

และที่วิจัยเพิ่มเติมอะไรบ้าง จึงจะสามารถตัดสินใจในเรื่องนี้ได้ ก็ปรากฏว่าในยุคต่อไปนี้ เรื่องที่สำคัญไม่น้อยกว่า Internal Efficiency กลายเป็นเรื่อง External Efficiency นั่นคือ การที่สถาบันอุดมศึกษาจะสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต ของผู้รับบริการ จากมหาวิทยาลัยใน function อื่น ให้เกิดประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการได้ตรง External Efficiency เป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อ External Efficiency เป็นเรื่องสำคัญ ก็หมายความว่าวิจัยสถาบันที่จะให้เป็น วิจัยที่น่าผลมาใช้ได้ทุกเมื่อ คงจะต้องหันไปดูเรื่อง External Efficiency ของระบบอุดมของ สถาบันของท่านไม่น้อยไปกว่า Internal Efficiency ซึ่งทำกันมานาน ในที่สุดเมื่อเราต้องหัน ไปดู External Efficiency เราก็ดูว่า Methodology ที่เราใช้ในการทำวิจัยสถาบัน และได้ พัฒนาต่อเนื่องกันมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็น Internal Efficiency นั้นยังใช้ได้หรือไม่ ผลก็ ปรากฏว่าหลายเรื่องใช้ไม่ได้แล้ว แม้แต่วิธีที่เคยใช้สำหรับที่จะดู External Efficiency ในแง่ ของการทำนายความต้องการกำลังคน ซึ่งเดิมได้มีการทำ Manpower Projection คือการ คาดคะเนความต้องการกำลังคนตามสาขาวิชาการวิชาชีพ ด้วยวิธีการทางสถิติ ปรากฏว่า วิธี นั้นมาถึงปัจจุบันนี้ แม้ยังใช้อยู่ แต่ก็เชื่อถือไม่ค่อยได้มักจะผิดพลาด คลาดเคลื่อน แล้วก็ไม่สามารถที่จะปรับเปลี่ยนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงเดี๋ยวนี้ไม่พูดกันแล้วเรื่อง Manpower Projection เพราะโลกทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงเร็ว การผันแปรของตลาดแรงงานเกิดขึ้นได้รวดเร็ว ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ แต่ก่อนเรามักจะยึดหลัก Supply & Demand เดียวนี้เราต้องดูทั้ง Supply Push และ Demand Pull คือ ด้านที่มีความต้องการแล้วทำให้ต้องมีการตอบสนอง กับด้านที่อาจยังไม่มีความต้องการที่ชัดเจน แต่เมื่อมีการตอบสนองก็อาจมี Demand ขึ้น เพราะฉะนั้น Demand มิใช่เป็นตัวจุดอย่างเดียว แต่ Supply เป็นตัวกระตุ้นก็มี เหมือนกับที่ เราเดินเข้า Department Store บางทีไม่ได้ตั้งใจจะเข้าไปซื้ออะไรเลย พอเห็นสินค้าบางอย่าง ก็เกิด Demand เพราะว่ามี Supply แต่มีใช้มี Demand ไปก่อน โดยนัยเดียวกัน ตลาดแรงงานปัจจุบันก็ตั้งอยู่บนฐานของ Demand Pull และ Supply Push เพราะฉะนั้นสถาบันอุดม ศึกษาที่มองไปข้างหน้า ไกลๆ ยาวๆ บางทีผลิตบางสาขาซึ่งคนมองว่าเรื่องอะไรจะผลิต ไม่ เห็นมีความต้องการ แต่แล้วอีก 5 ปีข้างหน้าอาจจะมีความต้องการเกิดขึ้น สถาบันนั้นก็ครอง ตลาดไป ตรงนี้ก็คือ แนวคิดใหม่ของการทำนาย แม้แต่เรื่องการทำนายความต้องการกำลังคน ก็มีได้เป็นวิธีเดิม และมีได้ใช้วิธีการทางสถิติแบบเดิมทำนาย ออกมาเป็นตัวเลข จำนวน เท่านี้เท่านี้ มักจะบอกเพียงทิศทางให้เห็นว่าเราจะไปแนวไหน จึงจะตอบสนองความต้องการ ในอนาคต ก่อนข้างเป็น Macro ซึ่งโอกาสผิดพลาดก็มีน้อย

เมื่อเป็นเช่นนี้ วิธีการวิจัยสถาบัน ซึ่งคงยังเป็นวิจัยเพื่อเอาผลมาใช้ในการวางแผน ในการบริหาร แก้ปัญหาของสถาบัน ในตอนนี้หันมาใช้วิธีที่เรียกว่า Environmental Scanning ก็คือวิธีประเมินสภาพแวดล้อมของการอุดมศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับ แนวโน้มของเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่ออุดมศึกษา ซึ่งเรื่อง Trend ในปัจจุบันได้กลายเป็น ศาสตร์แขนงใหม่ที่ได้มีการทำกันเป็นล่ำเป็นสันผู้ที่สนใจเรื่อง Trend ถ้าติดตามจะเห็นว่า ปัจจุบันมีหนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ และกลายเป็น The best seller เช่น Megatrend ซึ่งมีกลุ่ม นักวิชาการศึกษาเรื่องนี้โดยเฉพาะ จะมีการพิมพ์ออกมาทุก 10 ปี เล่มล่าสุดคือ Magatrend 2000 เป็นการทำนายระดับโลก ดูว่าทิศทางของโลกจะไปทางไหน ก่อนข้างจะแมน คนก็นิยม เพราะว่าการศึกษาเรื่อง Trend ในปัจจุบันเริ่มยอมรับกันว่ามีวิธีการ แล้ววิธีที่ใช้ คือ Environmental Scanning นั่นเอง แต่ Environmental Scanning ที่ใช้ขึ้นอยู่กับว่า เราทำ Scanning ในเรื่องอะไร เช่น ถ้าทำเรื่องอุดมศึกษา ตัวที่เป็น Environment ของ อุดมศึกษา ที่ว่า Environment เปลี่ยนแปลงไปแล้วกระทบอุดมศึกษา คืออะไร ซึ่งจะ ต่างจาก Scanning ในเรื่องธุรกิจการค้า ซึ่ง Environment จะคนละตัว หรือทำ Trend เกี่ยวกับการเมือง Environment ทางด้านการเมืองกับ Environment ของอุดมศึกษา บางตัวอาจซ้ำกัน แต่หลายตัวอาจจะคนละเรื่อง

ปัญหาจึงเริ่มที่ว่า ถ้าจะทำ Environmental Scanning อะไรคือ Environment ของ อุดมศึกษา แล้วถ้า Environment เปลี่ยน ทิศทางของอุดมจะเปลี่ยนอย่างไร ถ้าต้องการให้ อุดมศึกษาตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปก็ต้องดู Trend ให้ออก ยกตัวอย่าง ให้ฟังสัก 2-3 ตัวอย่าง Environment แรกคือ Population คงไม่มีใครปฏิเสธ โครงสร้างของ ประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลต่ออุดมศึกษา เช่นทำนายว่าอีก 15 ปีข้างหน้า คนแก่จะมากขึ้น คนหนุ่มสาวน้อยลง เนื่องจากการแพทย์ดีขึ้น คนเกิดน้อย วางแผนครอบครัวดีขึ้น แล้ว วิเคราะห์ต่อไปว่าจริงไหม เมื่อก่อนการศึกษามุ่งที่จะให้คนเรียนตามวัย เช่น ถ้าระดับ อุดมศึกษาก็กวัย 18-22 ปี เดียวนี้บอกไม่จริง การศึกษาขณะนี้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต คนต้องการโอกาสทางการศึกษา ถ้าจะมองเฉพาะช่วงอายุ มองได้เฉพาะอนุบาลและประถม เหนือจากอนุบาลและประถมมองไม่ได้แล้ว เพราะทุกคนต้องการโอกาสทางการศึกษาใน รูปแบบต่างๆ มองเพียงแค่นี้ก็จะเห็นว่า คนต้องการโอกาสทางการศึกษาก็เปลี่ยนตัวนี้ ตัวเดียว เป็นตัวกำหนดถ้าเราจะดูทิศทางทางด้าน Population ได้ออก ถ้าดูทางด้าน เศรษฐกิจ ถ้าเราทำนายได้ว่าประเทศไทยจะเป็น NICs ถ้าเราทำนายได้ว่าอีก 15 ปี ข้างหน้า แนวโน้มความเจริญทางเศรษฐกิจจะไปทางอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกจะมากขึ้นในเรื่องที่ แข่งขันได้ เกษตรจะเปลี่ยนรูปเป็น Agro-Industry มากขึ้น ธุรกิจบริการจะเป็นธุรกิจ

สำคัญที่ทำรายได้ให้กับประเทศ ถ้ามอง Trend ไปในรูปนี้ ก็ต้องเสียตัวแล้วอุดมศึกษา จะผลิตคนอย่างไรจึงจะตอบสนอง จึงออกมาว่าเราต้องขยาย Science & Technology มากขึ้น เพราะความต้องการและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจในแนวใหม่ที่กำลังเดินเป็นทิศทางของการพัฒนาที่ต้องการกำลังคนที่จะเอียงไปทาง Science & Techology มากขึ้น เมื่อระบบการผลิตของเราในปัจจุบัน ผลิตมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 80% วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 20% ซึ่งเกิดความไม่สมดุลอย่างมหาศาล ในที่สุดเราบอกว่าเราไม่ทำอะไรกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปล่อยให้มันไปตามขีดความสามารถ แต่เราต้องเร่งขยายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ได้ มิฉะนั้นปัญหาสมองไหล การขาดแคลนกำลังคน เรื่องแย่งตัวกันก็จะเกิดขึ้นต่อไป ในที่สุดระบบอุดมศึกษาก็ถูกกำหนดว่าไม่ตอบสนองความต้องการกำลังคนที่เกิดขึ้น

พอมองบทบาทประเทศไทยในประชาคมโลก ก็ยอมรับว่าประเทศไทยมีบทบาทกว้างขึ้น ทั้งทางด้านการค้าและการเมืองระหว่างประเทศ เป็นคู่แข่งกับเขาทั่วโลก ในลักษณะเช่นนี้ ถ้าประเทศไทยต้องการแข่งขันกับคนอื่นได้ ประเทศไทยต้องมี 3 อย่าง คือ ขีดความสามารถในการจัดการที่สูง กำลังคนที่มีปริมาณและคุณภาพมากพอและจะต้องเป็นคนเก่งที่สามารถออกสู่โลกกว้างได้ และประเทศไทยต้องพึ่งพาตัวเองทางด้านเทคโนโลยีได้มากกว่านี้ ถ้ายังพึ่งพาตนเองทางด้านเทคโนโลยีไม่ได้ ปัญหาเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา ปัญหากับสหรัฐอเมริกาที่ต้องร้องเรื่องต่างๆ เราต้องยอมเขาสอดมา แต่เราจะอยู่ในฐานะผู้ทำโจรกรรมทรัพย์สินทางปัญญาต่อไปอีกไม่ได้ เมื่อโจรกรรมไม่ได้ เราต้องพัฒนาให้พึ่งตนเองได้มีใช้ทั้งหมด แต่บางส่วนหนึ่งต้องพึ่งตนเองได้ มิฉะนั้นแข่งกับใครไม่ได้ ก็ต้องถามกลับว่าระบบอุดมศึกษาควรเป็นอย่างไร ควรพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการ ใครพัฒนา ระบบอุดมศึกษาเป็นระบบหลักจะต้องทำให้เกิดกำลังคนในปริมาณและคุณภาพที่ดีพอเหมาะกับโลกยุคใหม่ ใครทำอุดมศึกษาทำเป็นส่วนใหญ่ของกำลังคนระดับสมอง ถามว่าใครจะเป็นคนพัฒนาเทคโนโลยีให้เมืองไทยพึ่งตนเองได้ ขีดความสามารถวิจัยและพัฒนาสูงสุดขณะนี้มียุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมากกว่าที่อื่น จะต้องหาทางใช้ประโยชน์อันนี้ให้ได้ ที่กล่าวมาเป็นตัวอย่าง Trend สำคัญๆ ไม่ก็อย่าง จริงๆ มีมากกว่านี้ ก็เห็นชัดเจนเลยว่า ถ้าเลือกตัวเหล่านี้มาวิเคราะห์ตัวเหล่านี้เปลี่ยน อุดมศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องสนองตอบต่อความต้องการใหม่ เพราะฉะนั้นการวิจัยสถาบันที่จะทำให้เกิด MIS ที่พร้อมจะฉกฉวยใช้ได้อยู่เสมอ คงจะคำนึงถึง Internal Efficiency ของระบบอย่างเดียวไม่พอ แต่ต่อไปต้องทำเพิ่มขึ้นมากในส่วนที่เกี่ยวกับ External Efficiency และเทคนิคที่ใช้ได้ผล และเราลองใช้เป็นประเทศแรกๆ ของภูมิภาคนี้ หรือของโลกก็ยังได้ คือ Environmental Scanning เราทำเอง ไม่ได้จ้างคนอื่นทำ ที่พูดเช่นนี้เพราะเมื่อไปขอทุนมา

ทำวิจัยสถาบันในรูปแบบนี้เพื่อสร้างฐานข้อมูล ไม่มีใครให้ เพราะพูดเหมือนกันหมดไม่ว่า World Bank หรือใครๆ พูดว่าแผนระยะยาวทำไม่ได้ ทำไปก็ไร้ประโยชน์ ต้องพิสูจน์กันอยู่นานกว่าจะได้เงิน USIAD มา เมื่อทำได้แล้ว เรากลายเป็นต้นแบบ

ผมเพิ่งกลับจากเวียดนามเมื่อวาน ไปประชุมที่ฮานอย โดย World Bank ให้ทำหน้าที่เป็น Short term consultant ไปพูดกับอธิการบดีทั้งหมดของเวียดนามที่ฮานอย เรื่องที่พูดกัน คือ ทำอย่างไรจะให้อุดมศึกษาตอบสนองต่อ Market Economy เพราะเดี๋ยวนี้เวียดนาม จีน พูดภาษาเดียวกัน ก็จะต้องเน้น Market Economy ปัญหาแรกที่เจอคือ Economics ที่สอนกันมาเป็นระบบมาร์กซ์ทั้งนั้น พอจะเล่น Market Economy ผู้ที่เป็นนักวิชาการของเวียดนาม จบจากรัสเซียเป็นส่วนใหญ่ ก็รู้แต่ระบบมาร์กซ์ค่อนข้างเป็น Socialist ซึ่งเป็นคนละขั้ว สิ่งแรกที่ทำ คือจะเอามหาวิทยาลัยธรรมชาติไปช่วย ช่วยให้กลายเป็น Capitalist ซึ่งจะต้องปรับหลักสูตรการเรียนการสอนกันเป็นการใหญ่ เหมือนที่เมืองจีนทำแล้ว โดย World Bank ทูมเงินไปช่วยต้องสร้างนักวิชาการขึ้นมา ก็ต้องพึ่งมหาวิทยาลัย จะเห็นว่า แม้แต่จะทำให้เกิด Market Economy ก็ไปเน้นที่มหาวิทยาลัยก่อน พอจะเป็น Market Economy ก็บอกว่าจะต้องเร่งรัดพัฒนากำลังคน ในเวียดนามนั้นมีมหาวิทยาลัยอยู่ 103 แห่ง แต่มีนักศึกษาอยู่ประมาณ 160,000 คน มีประชากรประมาณ 70 ล้านคน แต่ว่าโอกาสอุดมศึกษาจำกัดเหลือเกิน มหาวิทยาลัยมีมากกว่าเรา แต่เป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทางทั้งหมด แต่ละมหาวิทยาลัยก็มีนักศึกษาประมาณ 400-500 คน ถ้าอย่างนี้ระบบอุดมศึกษาของเขาตอบสนองต่อความต้องการไหมไม่ได้แน่นอน ก็เอาพวกเราไปช่วย เขาถามผมว่าลองบอกทีซิ ว่าวิธีไหนที่จะพัฒนาจาก Monodisciplinary Institution ให้เป็นสถาบันประเภท Comprehensive ซึ่งไม่มีทางเลือก นอกจากเอามารวมกันแล้วจัดใหม่ซึ่งเมืองไทยไม่เคยทำ เมืองไทยเก่งแต่ยกฐานะ วิธีที่เอามารวมกัน รวมไม่ได้ Sir Charles Darwin มาเมื่อ 50-60 ปีที่แล้ว มาเจอเรามีมหาวิทยาลัย 5-6 แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล บอกว่าไม่มีสักแห่งที่เป็นมหาวิทยาลัย ชื่อมหาวิทยาลัย แต่โดยองค์ประกอบไม่เป็น Sir Charles Darwin เสนอให้เอา 5 แห่ง รวมกันเป็นมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ไม่สำเร็จ เมื่อโอนมหาวิทยาลัยไปไว้สำนักนายกรัฐมนตรี จอมพลสฤษดิ์ บอกว่าจะพบกับ Sir Charles Darwin ครึ่งทาง คือ โอนมหาวิทยาลัยทั้งหมดไปไว้สำนักนายกรัฐมนตรี แต่ไม่มีการยุบรวมแล้วค่อยๆ ขยายแต่ละแห่งจากที่สอนเฉพาะด้านให้สอนอย่างอื่นด้วย จนกระทั่งเดี๋ยวนี้เกิดปัญหา เช่น ชื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แต่สอนสารพัด ก็เลยบอกเวียดนาม ทำแบบไทยใหม่ ถ้าทำแบบไทยไม่ต้องยุบรวมอะไรทั้งสิ้น ค่อยๆ ขยายทั้ง 103 แห่ง วันหนึ่งข้างหน้า

อาจต้องการทั้ง 103 แห่ง แต่จริงๆ ทำไม่ได้ เนื่องจากทรัพยากรไม่เพียงพอ อันนี้เห็นชัดว่า แม้แต่เวียดนามจะเป็น Market Economy ก็เจอปัญหา ต้องหันมาทาง Refrom อุดมศึกษากันใหญ่ ผมแปลกใจ เวียดนามเอาผมไป บอกว่าจะตั้งมหาวิทยาลัยเปิด ไปบอก World Bank ว่าในบรรดาผู้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิด นอกจากอาจารย์วิจิตรแล้วไม่เอาคนอื่น ถามว่าทำไม เพราะอาจารย์วิจิตรตั้งในประเทศกำลังพัฒนา ประเทศไทยตอนตั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราชเมื่อ 15 ปีที่แล้ว อยู่ในระยะกำลังพัฒนา และการพัฒนายังไม่ถึง Stage นี้ คนอื่นที่มาบอกให้เขาตั้งล้วนแต่ High tech ทั้งนั้น เขาไปไม่ไหว ผมบอกว่าถ้าจะตั้งต้อง Low tech แต่ High touch คือต้องมีอะไรต่างๆ พอสมควรไม่ไปถึง Satellite ไม่ไปถึงคอมพิวเตอร์อยู่ๆ เวียดนามบอกว่าถ้าจะขยายโอกาสต้อง Privatization เขาเอาพระราชนิบัญญัติของเราไปแปลเรียบร้อย เขากำลังพูดถึง Autonomy เขาถามทุกประเทศเลยว่า Autonomy เป็นอย่างไร เมืองไทยของเรา 2 แห่งไม่อยู่ในระบบราชการ

ผมเอา Case เวียดนามมาย้อนดู ก็ตรงกับตอนที่ทำแผน 15 ปี เราก็เริ่มมองว่า ความต้องการของสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ความต้องการของประเทศไปสู่อนาคต ส่วนที่มหาวิทยาลัยต้องตอบสนอง ต้องเป็นอย่างไร คงต้องตอบข้อนี้ให้ชัดเจน แล้วอันนี้ให้คนอื่นทำให้เราไม่ได้ แต่ก่อนเราหวังว่าจะฟังจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล เราคิดหวังมาตลอด เพราะว่าหน่วยเหล่านั้นเขาต้องทำอย่างอื่น แล้วจะให้เขามาบอกเราว่า ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีทางทัน โดยเฉพาะอุดมศึกษาต้องทำเอง ขณะนี้เราก็เลยเป็นต้นแบบ กระทรวงศึกษาธิการจะเอาบ้าง จะทำ 30 ปี ซึ่งสามารถทำได้ แต่ยาวไปก็ลำบาก สั้นไปก็ไม่ดี

ที่เล่ามาก็เพื่อประกอบการบรรยายพิเศษ แนวคิดใหม่ของการวิจัยสถาบันคือ ในโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เราคงต้องขยายขอบเขตของการวิจัยสถาบัน มิใช่เน้นเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันที่เป็นเชิงภายในในลักษณะที่เป็น Internal Efficiency แต่น่าจะหันไปเป็น External Efficiency แล้วการที่จะทำวิจัยสถาบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ External Efficiency นั้น คงจะต้องใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นกว่าวิธีที่ใช้กับ Internal Efficiency แล้วคงจะต้องทำต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยอาจจะต้องมีทั้งส่วนที่ทำเองและส่วนที่พึ่งหน่วยงานที่ทำแล้วแจกจ่ายเอาผลมาใช้ เช่น พบว่าขณะนี้ TDRI เขาทำอะไรเกี่ยวกับการศึกษาอยู่ไม่น้อย ข้อมูลของ TDRI หลายเรื่อง สามารถนำมาใช้ประโยชน์โดยอาจไม่ต้องทำวิจัยสถาบันเองทั้งหมด